

sastaa oikeaoppisen generatiivin käsittelytavan käyttökelpoisuutta sen valossa, miten hyvin tuo käsittelytapa toimii hänen valitsemassaan aiheessa. Koetin siksi jakaa Karlssonin esityksestä löytyvät asiat kahteen ryhmään: a) (enimmälti vanhastaan tuttuihin) asioihin, jotka ovat esitettävissä likipitään samoin, käytettiinpä generatiivia aparaattia tai ei, ja b) asioihin, joiden esitystapa hänen tutkimuksessaan näyttää perustuneen nimenomaan tuohon aparaattiin.

a-ryhmän aineiston esittelin lyhyesti arvosteluni sivuilla 87—89 ja sanoin siellä, että tuon aineiston valossa lupaukset käytetyn aparaatin erityisestä selitysvuimasta ovat vaivoin toteutuneet. Fred Karlsson katsoo nyt, että minun näyttääkseni sanomani toteen olisi esitettävä »vaihtohtoinen deskriptiivisti adekvaatti kielioppi», joka on »taloudellisempi» kuin hänen kielioppinsa. Toivomus tuntuu osin tarpeettomalta, osin kohtuuttomalta. Puheena olleet asiathan ovat sen laatuksia, että ne voitaisiin vähäisin formuloinnin eroin esittää lukuisissa muissa kielioppi-tyypeissä (sanokaamme G. E. Eurénin, Arvid Genetzin, E. N. Setälän tai Aarni Penttilän suomen kielioppeissa), eikä esitystapaan tällöin vaikuta suuriakaan se, ovatko nuo kieliopit generativistin näkökulmasta hänen omaa käsittelytapaansa taloudellisempia vai eivät.

b-ryhmän aineistoon kuului olennaisena osana mm. *e-* ja *i-*vartaloiden käsittely. Karlsson myöntää minun esittäneen niiden osalta aiheellista kritiikkiä; merkittäväintä lienee kuitenkin se, että hän olisi harharetkilleen tuskin tullut edes lähteneeksi, ellei niihin olisi houkutellettu juuri hänen käyttämänsä generatiivi konciisto. Toisaalta hän yhä pitää kiinni siitä, että hänen näissä ja lukuisissa muissa kohdissa viljelemänsä kaavakieli sinään ajaa ohi ajateltavissa olevien vaihtohtoisten kuvaustapojen. Näinköhän? Palaan kahteen esimerkkiini ja tarkkaan niitä varmuuden vuoksi niin, että pidän silmällä myös Karlssonin viitekehysten mukaista »evaluoitimittaa» eli piirrespesifikaatioi-

Notaatitotekniikat, selitysvuima, tutkijan valinnat

Kiitän Fred Karlssonia virkusta vastineesta, joka monelle varmaan havainnollisti käsityskantojemme eroa. Kritiikin kritiikin kriittinen arviointi ei tavallisesti ole osoittautunut kovin antoisaksi puuhaksi, ja siksi rajoitunkin vain muutama selventävään huomautukseen.

Kun esittelin Karlssonin julkaisua »Finskans rotmorfemstruktur: en generativ beskrivning», oli tarkoituksenani kat-

den minimointia.

Olin Karlssonin vokaaliharmoniakaan sijaan, jossa operoitiin piirteillä *a lab* ja —*a low*, esittäen seuraavaa sanallista formulointia: »labiaalivokaaleista ja väljistä vokaaleista voivat keskenään kombinotua vain etu- ja takavokaalit [ɔ: vain joko etu- tai takavokaalit]». Karlssoninkin mielestä sääntöni on eräältä kannalta yhtä taloudellinen kuin hänen omansa: me molemmat operoimme kahdella piirteellä. Minun sääntöni hän kuitenkin katsoo olevan hänen sääntöään »kalliimpi» siitä syystä, että hänen piirteensä *a lab* ja —*a low* sisältävät »yleisemmän» formuloinnin kuin esittämäni *labiaalinen* ja *väljä*. Missä mielessä yleisemmän? Ei kai ainakaan siinä mielessä, että Karlssonin formuloinnin sovellusala suomen kieliopissa olisi laajempi kuin minun sääntöni, tuskin liioin siinä mielessä, että hänen formulointinsa millään lailla helpotaisi esimerkiksi suomen vokaalien distribution vertaamista muiden kielten vokaalien distribuutioon. Pikemmin se sitä luultavasti vaikeuttaisi, niin universaalisissa kuvausjärjestelmässä kuin luullaankin liikuttavan. »Yleisyys» ei tässä tapauksessa voinekaan merkitä muuta kuin kuvaustavan abstraktiutta. Abstraktioita vain on kovin erilaisia: on sellaisia, jotka osoittavat toimivuutensa edistämällä ilmiöiden hallintaa, ja sellaisia, jotka vievät esityksestä havainnollisuuden tuomat mitään tilalle. Alfakonventio on ainakin Karlssonin soveltamassa muodossa niitä abstraktioita, jotka nähdäkseni kuuluvat jälkimmäiseen tyyppiin.

Fred Karlssonin esityksestä olen huo- maavinani, ettei hänkään lopulta pidä tätä hintakysymystä kovin olennaisena. Tärkeämpää hänestä on se, ettei sääntöni sano »mitään labiaalivokaalin ja alavokaalin kombinaatioista juuri siitä syystä, että molemmat ryhmät käsitellään erillisinä», joten se »ei karakterisoi sellaisia juurimorfeemeja kuin *talo*, *sola*, *pula*, *kylä* hyväksyttäväksi». Istu ja pala! Sääntöäni saa kyllä venyttää kuin paholainen pergamenttia, ennen kuin siitä löytää täl-

laisen vajavuuden aiheen; vajavuuden on saanut aikaan Karlsson, joka on välillä muuttanut sanallisen luonnehdintani kaavaksi ja johtaakin sen puutteet nyt tästä omasta luomuksestaan. Mahtaako hän puolustukseksensä arvella sääntöni vian olevan siinä, että sitä ei voida muuntaa paremmaksi kaavaksi sovittujen notaatio- tapojen puitteissa? Jos arvelee, hän tulee valjastaneeksi reen hevosen eteen. Pesunkestävimpienkin generativistien keskuudessa ollaan kai selvillä siitä generatiivien kaavakielen puutteesta, että tavanomaisin notaatiokeinoin ei aina voida merkitä eräitä yksinkertaisia asioita, jotka on helppo esittää sanallisesti. Tämänkertainen näyte on käsittääkseni hauska lisä näihin tapauksiin ja semmoisena omiaan valaisemaan käytetyn notaatiojärjestelmän puutteita, ei muuta.

Toinen esimerkkini koski pitkän vokaaliaineksen jälkeisten konsonanttityhtymien *ps*, *ts*, *ks*; *sk*, *st*; *hk*, *ht*; *nt*, *lt*, *rt* esittämistä tällaisena jonona (tai siihen perustavana, äänneiden kvaliteetilla operoivana sanallisena selvityksenä). Karlssonin mukaan siitä yhä korjaa voiton kaava, jossa operoidaan 21 piirrespesifikaatiolla: se saa selitysvaimonsa siitä, että luetteloinnin sijasta äänneiden piirteet vihdoin ilmaistaan »sofistikoitunutta analyysiko- neistoa» apuna käyttäen. Luulen puolestani, että juuri selityskyvyltään nämä kaksi esitystapaa menevät täsmälleen tasoihin. Alkeellisenkin koulutuksen saaneet lingvistit ovat jo monen sukupolven ajan tienneet ne äänneiden kvalitatiiveihin piirteisiin perustuvat luonnolliset luokat, jotka tämäntapaisten luetteloiden jäseniä yhdistävät; tokkopa ne ovat voineet jäädä tietämättömiin edes niiltä amerikkalaisen strukturalismin edustajilta, joiden oppisuunnan, »segmentifonologian», Fred Karlssonin nykyin tuntuu käsittävän generatiivien fonologian lähimmäksi vaihtoehdoksi. Siten kuvaustapojen ero ei ole »selitysvaimossa» vaan notaatiotekniikassa, ja siltä kannalta jää piirrekimppuja sormella osoittava kaava kahdessa suhteessa jälkeen luettelustani: 1) sekun on

luettelointia (jommoisen kuulumista tieteen olemukseen Karlsson epäilee), vieläpä monta vertaa tilaavievempää luettelointia kuin piirteillä operoimaton jono; 2) puhtaasti esitysteknisenä saavutuksena se on melko vaatimaton (hajanainen ja epähavainnollinen asetelma, jonka hahmottaminen panee lukijan maltin koetelle).

Samantapaisia mietteitä voisi jatkaa muidenkin kaavojen johdosta, mutta nämä riittänevät. Generatiiviin fonologiaan sen tällä hetkellä »yleisesti» hyväksytyssä muodossa voidaan tietenkin asennoitua eri tavoin. Yksi tapa on heittäytyä siitä tietämättömäksi. Olen mm. oppilailleni koettanut teroittaa tämän menettelyn hyödyttömyyttä ja eri yhteyksissä muistuttanut niistä heuristisista virikkeistä, joita generativismikin sentään parhaimmillaan pystyy antamaan. Toinen tapa on juuri noiden virikkeiden hyväksikäyttö muiden kielenkuvaustapojen ohessa; kokemuksestani tiedän, että tämä suhtautumistapa joskus voi hyödyllisellä tavalla laajentaa tutkijan näkökulmaa. Kaukana tästä toisesta ei ole kolmaskaan tapa: se että ennakkoluulottomasti kautta linjan tutkitaan vallalla olevan generatiivin fonologian ja muiden käsittelytapojen keskinäistä paremmuutta erilaisiin aineistoihin käyttämällä kokeeksi muitakin arvio-perusteita kuin »yleisen käytännön» mukaista piirreminimointia. Tällaiselle suhtautumistavalle näyttää suovan oikeutusta erityisesti se, että vastoin toisinaan esitettyjä arveluja ei transformatoris-generatiivi kieliteoria ole mikään sulkeinen kokonaisuus, jonka yhden osan (sano-kaamme syntaksin transformaatioiden tai rekursiivien sääntöjen) hyväksyminen välttämättä vaatii muidenkin osien (sano-kaamme generatiivin fonologian notaatiotekniikan ja pohjafoneemiopin) nielemistä siltään. Tätä linjaa näkyvät edustavan Mati Hint ja ainakin osaksi myös Axel Groundstroem, ja sen seuraamiseen olisi Fred Karlssonille tarjonnut loistavan tilaisuuden esimerkiksi suomen loppukahdenus — spesifioitujen pohjafoneemien op-

pia pirteästi tutistuttava ilmiö, jonka käsittelyyn hänellä fennistiikkaan hyvin perehtyneenä tutkijana olisi verrattomasti paremmat edellytykset kuin generatiivin fonologian valtamerentakaisilla kehittäjillä. Mutta ainakaan toistaiseksi hän ei ole ottanut tilaisuudesta vaaria: hän tuntuu edustavan neljättä linjaa, sitä jonka mukaan tutkimus on ajan tasalla, kun yhden kielen tuttu aineisto on tuoreeltaan saatu sovitetuksi uusimman universaaliksi ehdotetun kuvausjärjestelmän puitteisiin. Ei tekisi mielen doseerata; tätä neljättä linjaa joka tapauksessa tarkoitin, kun Virittäjän viime vihkossa puhuin aineiston vannehtimisesta ennalta lukittuun metodiin.

Terho Ikonen